

Հրանտ Մաթևոսյան

Մենք ենք, մեր սարերը

13

13

Հաշվի չառան թե խուզի ժամանակն է, տղաներին վերցրին կալանքի:
Տնտեսության նախագահն այդ գործով գնաց մայրաքաղաք՝ գեներալի,
գյուղմինիստրի, մինիստրների մեծի, միլիցիայի պետի

մոտ, և ամաչեց՝ որ իրեն էլ են նախագահ ասում, մինիստրների նախագահին էլ:
Եվ ամաչեց՝ որ գողության մանր հարցով զբաղեցնում է նրանց պես մարդկանց:

– Ջանգ տուր տղաներին ազատեն, ընկեր գեներալ, անմեղ տեղը կալանավորել
են,– անտառամեջաբար անփույթ-տնավարի ասաց նախագահը:

– Գյուղում ի՞նչ նորություն կա,– հարցրեց գեներալը:

– Տղաներին կալանքի են վերցրել, չորսին միանգամից, նորու-թյունը դա է: Ուրիշ
եյք չկա, պիտի զանգահարես, ընկեր գեներալ:

– Այո՛ր,– ժպտաց գեներալը,– հիշո՞ւմ ես, որ միասին վարունգ թոցնելու էինք
գնացել: Հիշո՞ւմ ես...– և գեներալը ծիծաղելի հուշից քոքոաց,– որ պահակը
ետևներիցս կրակեց, որ աղը նստուկս խանձել էր... ա՛յ մարդ,– դարձավ
գեներալը կնոջը,– գեներալը ես եմ, պահակն էր կրակում... զարմանալի աշխարհ
է, չէ՞... Բա որ գեներալն ինքը լիներ՝ ինչ կաներ. աշխարհը կշնչեր... Ո՛նց էր

մրմռում... Շալվարիս ետեր քրքրել էր, հիշո՞ւմ ես: Մերս էլ տանն առանձին
ծեծե՛ց: Ա՛յ քեզ վարունգ:– Գեներալը կնոջը պատմեց վարունգի և մոր մասին:

– Լավ կին էր,– ասաց նախագահը,– լույս դառնա: Ընկեր գեներալ, տղաներին
անմեղ տեղը...

– Հիշո՞ւմ ես,– ժպտաց գեներալը,– ես ու դու ուզում էինք ջրվեժի տակ լողանալ...
ինչպես եք ասո՞ւմ... ջրվեժի՛ն, ջրվեժին, հա՛, չոչրո... չոչր՛ո, չոչր՛ո... Չես հիշո՞ւմ,
ես ու դու ուզում էինք չոչրոյի տակ լողանալ, ջուրը փրփուր էր, սպիտակ էր,
հատակը չէր երևում, կարծում էինք խո՛ր, խոր կլինի, ահուդողով մտանք՝
ծնկներից հետ էր... Վայ չրոչր՛ո, չրոչր՛ո... Ո՞նց է չոչրոը:

– Չոչր՞ոը,– մտածեց նախագահը,– հովիվները կարծեմ խորացրել են, ոչխար են
լողացնում, հարմար տեղ է, չի պղտորվում: Լողանալը որ ասում ես, ընկեր
գեներալ, ես հագի՛վ հիշում եմ, դու այդ ինչպե՞ս ես հիշում, ընկեր գեներալ:
Ընկեր գեներալ,– ասաց նախագահը,– տղաներից չորս հոգու...

– Հապա ո՛ր,– ասաց գեներալը,– մի օր անտառում էինք, սոված էինք, բան չկար
ուտելու, մի խոճկոր մորթեցինք կերանք: Չգիտեմ ում խոճկորը: Ո՞ւմ խոճկորն էր:
Անալի, պատկերացնո՞ւմ ես,– գեներալը դարձավ կնոջը,– աղ չունեինք, խոճկորն
անալի կերանք:

– Հա՛, հա,– ունքերը բարձրացրեց նախագահը,– հիմա էլ տղաներն են սոված
եղել, ոչխար են կերել: Դրա համար նրանց...

– Ո՞վ էր: Հա՛,– հիշեց գեներալը,– Ավագն էր: Մի վարագ ուներ, գայլերի հետ
կովում էր: Հիմա ո՞նց է:

– Վարագը չեմ հիշում,– ասաց նախագահը,– երևի վաղուց է եղել: Դե պարզ է,
վարագը մորթած կլինեն, ընկեր գեներալ: Իսկ Ավագին կալանավորել են:

– Ինչի՞ համար են կալանավորել:

– Ոչխար են մորթել: Միայն Ավագը չի, չորս հոգով են: Տերը չի գանգատվել,
փաստորեն գողություն չի, բայց տղաներին կալանքի են վերցրել, աշխատանքի

Էս տաք ժամանակ: Հո հիշո՛ւմ ես, ընկեր գեներալ, մեզ մոտ էս օրերին ինչ աշխատանք է լինում: Տղաներից մեկին էլ քննիչը ծեծել է: Գանգատվել եմ, բանի տեղ դնող չի եղել, ասում են հանցանքը պատիժ է բերում: Հանցանքը պատիժ է բերում, ես գիտեմ, բայց ախար պիտի հանցա՛նք լինի՝ որ պատիժ էլ լինի, չէ՞, ընկեր գեներալ:

– Վատ է եղել,– ասաց գեներալը՝ նայելով հեռախոսին, թերվելով դեպի հեռախոսը, ձեռքը տանելով հեռախոսին: Նա ընկալուչն արդեն վերցրել էր, ու հանկարծ հիշեց.– Շավար ունի՞ Ավագը: Ուզում եմ ասել ի՞նչ շավար է հազնում Ավագը:

– Դե շավար է, էլի, ընկեր գեներալ, սովորական շավար:

– Նշանակում է իմ տվածը մաշել է:– Եվ գեներալը կնոջն ու նա-խագահին պատմեց, որ պատերազմից հետո Ավագը շավար չուներ, առանց շավարի էր, և ինքն իր շավարներից մեկը տվեց Ավագին, հագավ Ավագն այդ շավարն ու այդպիսով շավար ունեցավ:

Շշշշշշշ,– խշխշում էին նախագահի ականջները:

– Ուրեմն մաշել է իմ շավարը:

– Ավագը չհասցրեց մաշել. տղային ամուսնացրեց թե չէ՝ հարսը նոր շավար կարեց: Քո շավարը, ընկեր գեներալ, Ավագը տվեց Պավլեին, Պավլեն հագավ՝ անունը փոխվեց Մայրո: Հիմա Պավլեն, ընկեր գեներալ, քո շավարը հագին՝ կալանքի տակ է:

– Սպասիր, բայց ես գնդապետական շավարս էի տվել: Ինչի՞ց էինք խոսում,– մտածեց գեներալը,– հա, Ավագի վարագր: Ուրեմն ասում ես՝ մորթել է: Ափսո՛ս վարագ: Այդպիսի վարագներին պետք է պահել: Պետք է հատուկ կարգով կերակրել ու բաց թողնել գայլերի հետ կռվելու: Ես այնտեղ լինեի՝ չէի թողնի մորթեր: Ատամներն այսքան էին,– գեներալը տիկին գեներալին ցույց տվեց սեղանի դանակը,– կե՛ն, թրքական սրի պես:

«Քո հերն անհիծած, ես չպետք է կարողանա՞մ քեզնից լավություն պոկել»: Եվ նախագահը գեներալի կնոջն ասաց:– Ճիշտ է, դանակի չափ կլինեին ստամները: Եվ պատկերացնո՞ւմ եք, հիմա այդ վարագի տերը ուրիշ երեք հովվի հետ կալանավորված է:

– Հետաքրքիր է,– ժպտաց տիկին գեներալը և զգալով, որ խոսքն անհարմար ստացվեց, ձանձրացող աչքերն ուզեց դարձնել հետաքրքրասերի.– իսկ վարագն ի՞նչ է,– հարցրեց գեներալուհին:

– Վարա՞գը...– գեներալը մի հինգ բույս անտեղի քոքոռու էր, այդ ընթացքում նա մի հեռախոսով տղաներին ազատած կլինեք, ապա դարձյալ քոքոռոցով ասաց.– Վարագը կովի քեռին է:– Մի հինգ բույս էլ ծիծաղելով, նա եզրակացրեց.– Իզուր չի ասված, որ բուրբը, նույնիսկ գեներալներն ու գեներալների կանայք, պիտի մի քիչ գյուղացի լինեն:

Այո՞ն...

Հետո գեներալին զանգահարեցին, նա վերցրեց ընկալուչն ու ասաց.

– Այդպե՛ս, վարագը կովի քեռին է:– Հետո ասաց որ՝ չէ՛, տանն են, հրավիրված տեղ չունեն, մարդ երբեմն պիտի իր տանը նստի: Դե ձանձրալի է թե ձանձրալի չէ՛ մեր տունն է ի վերջո: Չէ՛, գյուղից մարդ է եկել, գրուցում ենք, հիշում ենք: Լավ մարդիկ են գյուղացիները:

– Ընկեր գեներալ...

– Ասում ես՝ գողություն եք արել, հա՞...

– Դե, այո, բայց էնքան էլ գողություն չի, ընկեր գեներալ: Դե մեր գյուղն է, էլի, գիտես:

Գեներալը ծիծաղեց կուշտ մարդու բարեհոգի ծիծաղով.– Ես մեր գյուղացիներին լավ գիտեմ: Եզ կուտեն՝ կասեն եզ էր, էլի, ի՞նչ մեծ բան էր, որ իրար եք խառնվել: Տիկին Սոֆի, եզը կովի անպիտան ամուսինն է,– գեներալն աչքով արեց նախագահին:

– Դե լինում է, ընկեր գեներալ, պատահում է՝ եզ էլ ենք ուտում:

– Հա, ես ասացի, չէ՞, լավ գիտեմ մեր գյուղացիներին. գոմեշ կու-տեն՝ կասեն գոմեշ էր, ի՞նչ մեծ բան էր, որ իրար եք խառնվել...

– Վա՛յ, ընկեր գեներալ, ընկեր գեներալ...– Ժիծաղեց նախագահ-ըր,– ո՛նց էլ տեղը-տեղին ճիշտ ասում է... Ասում է՝ գոմեշ կուտեն...

– Ես ասացի, չէ՞, գիտեմ մեր գյուղացիներին, լա՛վ մարդիկ են մեր գյուղացիները:– Եվ գեներալը գեներալուհուն պատմեց կարմիր պարտիզան Եգորից ու Սարգսից, եզնից ու կատուներից, ապա դարձավ նախագահին.– Էլի նույնն են մերոնք, չեն փոխվում:

– Դե ի՞նչ փոխվեն, ընկեր գեներալ, մարդիկ աշխատում են, փոխ-վելու ժամանակ ունե՞ն: Նայեք, ընկեր գեներալ, հեկտարից ստացել ենք երեսուն ցենտներ ցորեն, հարյուր ոչխարից հարյուր քսան գառ, ամեն խնձորուց մի տոննա խնձոր, մեղրը... Ահա, ընկեր գեներալ, ո՞ր գյուղն է գեներալ տվել, ինչպես մենք: Պարծենալու բան է ախար, չէ՞: Դե մենք էլ մեկ-մեկ խորովածով-բանով հիշում ենք ձեզ: Մեր գյուղը հպարտ է ձեզնով, ընկեր գեներալ: Ո՞ր գյուղը գեներալ ունենա՞ ու վախենա երեք-չորս ոչխար մորթելուց...

– Այո՛,– ասաց գեներալը և հորանջելով էլի մի բան ասաց:

– Ի՞նչ, ընկեր գեներալ, չլսեցի,– նախագահը նստած տեղից մեկն-վեց նրա կողմը:

– Ասում եմ,– գեներալն ափով ծեծեց հորանջող բերանը,– վատ բան է եղել: Մեծ մարդիկ եք, չգիտե՞ք, որ չի կարելի մորթել ուրիշի ոչխարները:

Եվ նախագահն այնպես զզվեց ամեն ինչից, որ հաշտվեց տղաների մի երկու տարվա բանտարկության հետ. դա սարսափելի չթվաց նախագահին, նույնիսկ, կարելի է ասել՝ հաճելի թվաց: Նա գլխարկը դրեց, «խորոված էիք ուտում, հիմա էլ դե շան պոչ կերեք», իսկ գեներալը դռների մեջ կանգնած՝ ասաց նրա ետևից.

– Որ գալիս եք քաղաք՝ ուրիշ տեղ մի գնացեք: Եկեք մեզ մոտ, մի՛ քաշվեք: Տեսնում եք՝ տիկին գեներալի հետ չի լինում գյուղից գրուցել: Եկեք, կգրուցենք, թեյ կխմենք, հետաքրքիր կլինի: Այդպես, այդպե՛ս,– հորանջեց գեներալը,– ուրեմն վարագր կովի քեռին է, տիկին գեներալ:

Ուրեմն, այդ տիկին Սոֆին ռազմական ոչինչ չէր արել, ռազմական ոչ մի բան չէր հասկանում, միայն կողակցել էր այդ մարդուն և եկել, նրա հետ հիմա կիսել նրա գեներալությունը:

Դահլիճում մի քանի հոգի էին, հետո ներսիները հռոտացին, դրսիները կինոյի ու կրկեսի ճանապարհից թեքվեցին այստեղ: Ամբողջ գյուղից շկար մեկը, որ խելքը գլխին մի բան ասեր: Դատավորը հարցնում էր, մեղադրյալներն ասում էին՝ «մե՞զ ինչու ես հարցնում, մենք հո մեղադրյալ չենք», և դահլիճը հռոտում էր: Եվ դատախազն այնպես էր ծաղրում, դահլիճն այնպես էր ծիծաղում, որ մարդ ամաչում էր անտառամեջի լինելուց: Մարդ ոչնչանում էր: Մարդ միայն մրմնջում էր. «Աստված իմ, այդ ինչպե՞ս է եղել, որ կյանքից ես այսքան ետ եմ մնացել: Ի՞նչ կա ծիծաղելու, որ մենք չենք հասկանում»:

Անտառամեջի գլխով հաճախ են սավառնակներ թռչում: Նրանք ամենաբարձր սարից էլ շատ են բարձր: Ամպերը նրանցից ներքև են, այնքան են ներքև, որ օդաչուն երևի մտածում է, թե ամպերը ձյան պես մի բան են, գետնին են: Կապույտ երկնքում արևի կողքին մի երկու թռչուն են սավառնակի թևերն ու մարմինը: Դա թռիչք է, հասկանալի է: Բայց ոչ մի անտառամեջի երեխա չի մտածում օդաչու դառնալու մասին: Անտառամեջի երեխայի համար դարբնոցում փուքս փչելը նույնքան լուրջ գործ է, ինչքան ինքնաթիռ վարելը: Եվ իշով կարտոֆիլ տանող անտառամեջին ոչ մի անգամ գլուխ չի բարձրացնում դեպի երկնքի հռինդը:

Հիմա, դատարանում, իրենք իրենց զգացին այնքան մանր, ինչքան երևում են ինքնաթիռի միջից՝ իշին բզբզելիս:

Եվ ամաչեցին, որ հնձվոր են, որ սափրված չեն, որ բարձրաձայն

են խոսում, որ թեկուզ շապիկը, շորերը, գուլպաները փոխել են, գլուխը, ոտքերը լվացել են ու նոր եկել դատարան, բայց իրենցից գոմահոտ է գալիս:

Եվ Հեռախոսի Սարոն ասաց Վանուն.

– Կյանքը գնում է, դու ոչխար խուզիր, Վանի՛... Վանին չարացած էր, նրան ասաց. «Ձենդ կտրի՛ր»: Պավլեն որ՝ գյուղին խայտառակեց: Մայր որ մայր: Ասում է.

– Հիմա էդ ինչո՞ւ եք հոհոում, մի ասե՛ք տեսնեմ: Հապա դուք գործ չունե՞ք: Դե գնացեք ամենքդ ձեր գործին: Ռա՛դ եղեք, շան որդու պարապ-սարապնի:

Եվ ինչո՞ւ պիտի հենց այդ Պավլեն անտառամեջցի լիներ և մարդ ինքն էլ անտառամեջցի լիներ: Եվ՛ Անտառամեջն ի՞նչ է, գյուղն ի՞նչ է:

Անտառամեջ էլ անո՞ն լինի, Ան-տա-ռա-մեջ:

Ավա՛գը, Ավա՛գը... Մորուքից չի ամաչում, վաթսուն տարեկան մարդ է, թոռների տեր, չի ամաչում, մի կնոջ ասում է.

– Ընկերուհի, ձեր ծնկները բաց են:– Եվ արմնկում է Իշխանին.– Բա ի՞նչ, որ քաղաք ենք եկել՝ պիտի ծիծաղենք, բա հո չե՞նք եկել լաց լինելու:

Դատավորը նրան հարց է տալիս՝ նա դատավորին չի լսում. աչքը գցել է դահլիճին, ծնկները բաց այդ կնոջն ու հագում է, իծահագ է տալիս, հը՛-ըհը՛... Ջահրումա՛ր: Դատախազը նրան մուր է քսում, իսկ նա Իշխանին արմնկում է.– Իշխան, հլա տես, է, աթոռը տակին պուճուր է:– Ու մրթմրթալով Իշխանից կարծիք է հարցնում՝ թուրքերի մեջ երկու կնիկ պահելու սովորությունը դեռ կա՞, թե վերացրել են:

– Իշխան, տեսնես մարդ ունի՞...

– Բա կթողնե՞ն դա անմարդ մնա:

– Մարդ չգիտի՞ երանի տա՞, թե խղճա դրա մարդին:

Վերջն էլ չհամբերեց, հի՛ն, թագավորական, հեքիաթային եղանակով դիմեց դատավորին.

– Դատավորն ապրած կենա... հը-ըհը՛... Ընկերուհուն ասեք դուրս գնա, չի թողնում լավ մտածեն, քաղաքացի դատավոր:

Իսկ Իշխանը, քիթը խառնշտելով, ուզում է ոտ մեկնել Ավագի հետ՝ իբր թե շա՛տ համարձակ է ինքը, ու դատն իրեն չի վերաբերում.

– Տեսնես թշերն իսկակա՞ն կարմիր են, թե ներկ քսա՞ծ կարմիր, Ավագ:

– Ներկ կլինի, Իշխան:

– Բերանը ներկ է, չէ՞:

– Ամեն ինչն էլ շինովի է:

– Չէ՛, Ավագ, հո ծնկներն էլ շինովի չեն: Եսի՞ն, ասում են բարձեր են դնում տակից:

– Ծնկները՞... հը՛-ըհը՛... Ա՛խ, քենի, քենի...

Եվ նայելով Իշխանի մեծ, անճոռնի քթին, բերանը ծռած հիմարա-

վուն ժպիտին, և տեսնելով Ավագի թափառող անհասկացող հայացքը, մարդ մտածում էր, թե լավ կլիներ նրանք արած լինեին մեծ գողություն, գոմեշ կամ տրակտոր, կամ պայթեցրած լինեին կամուրջ, դատավորը շխնայեր՝ տա՛ր մի քսան տարի, հիսուն տարի, ամբողջ կյանքը:

Միջների խելոքը Չավենն էր, սպասելի էր, որ մի խելացի բան կասի, կփորձի կապ դնել դատախազի ճարտար լեզվին: Նա էլ խոսեց խոսեց, անընդհատ կրկնում էր.

– Հաշվապահ եք, հաշվապահ՛հ... Ձեզ հետ գլուխ դնել չի լինի, մե-դալ եք հավաքում, պատվոգիր եք հավաքում, կենսագրություն եք հավաքում ու դառնում տեր... Հաշվապահ եք, հաշվապահ՛հ...

– Դու ըստ էության խոսիր,– ասում էր դատավորը:

– Մի Ծառուկյան էլ դուք եք, էլի՛, քաղաքացի դատավոր, ձեր եղած-չեղածն էլ ըստ էություն է, ուրիշ ոչինչ... Աշխարհը շինել եք հաշվապահություն:

Դատավորն ու դահլիճն այնպես էլ չհասկացան նրան: Դատավորն ուները թոթվելով շրթունքն ուղցրեց.

– Լավ, վերջացրի՞ք:

Ասա՛ մարդ ես, կարդացած տղա ես, Շեքսպիր է թե ինչ է՛ անգիր գիտես, տրամաբանված մի կարգին խոսի՛ր, Շեքսպիրից էլ մի չորս տողով այնպե՛ս մեխիր՝ որ լսողն ա՛խ ասի: Ի՛նչ ես կպել՝ հաշվապահ եք, հաշվապահ... Հաշվապահ եք, հաշվապահ...

Իսկ նախագահն ասաց.

– Որպես տեղի պայմաններին լավ ծանոթ մեկը...– և բոլորն այդքան հղկված նախաբանից պատկատեցին,– որպես տեղացի և, դե, որպես մարդ,– նախագահը ձեռքն անորոշ շարժեց,– իմ խոր համոզմամբ, այս դատը սխալ դատ է:

– Ա՛ստված, աստված,– դատախազը խաչակնքելու պես արեց:– Որպես օրենքից ոչ այնքան հեռու կանգնած մեկը, որպես դատախազ և, դե, որպես քաղաքացի,– նա նույնությամբ կրկնեց նախագահի անորոշ շարժումը,– դե, իմ կարծիքով սրանց տեղի պայմանները սխալ են:– Ու դատախազը նստեց ինչպես նախագահը միանգամից՝ բեռը նետածի պես:

Բոլորը ծիծաղեցին, բացի անտառամեջցիներից:

– Ծաղրե՞ց, այ տղա,– ասաց Ավագը Իշխանին:

– Այ տղա, վայ թե ծաղրեց:

– Ծաղրե՛ց,– տնքացին երկուսով:

– Հապա մերոնք ինչո՞ւ չծիծաղեցին:

– Վայ թե թաքուն ծաղրեց:

Ավագը լռեց, մտածեց, հետո հարցրեց.– Ապրանքը որ խորհրդային չի լինում, դրան ի՞նչ են ասում:

– Հա՛, չեխական,– գլխի ընկավ Իշխանը:

– Ճիշտ է, չեխական,– ասաց Ավագը:– Նշանակում է ծաղրը չեխա-կան էր: Դրա համար էլ մերոնք չհասկացան:

Խայտառակություն-խայտառակություն՝ կարմիր պարտիզան Սարգիսն էր. ընկեր դատավոր, ասում է, տղերքին հենց հիմա, էս բռնաբերության քաղաքում գնան իրենց գործին: Ռևազի՛ ոչխար են կերել, Մոնազի ոչխար են կերել թե գոմե՛ջ՝ քո հաշիվը չէ: Բո՛լորովին, բոլորո՛վին մի ջղայնանա: Տեղդ ծանր՛ր նստած մնա: Դու Ռևա՞զ են ճանաչում:

Իսկ երբ դատավորը ժպտաց նրա միամտության վրա, Սարգիս քեռին կատաղեց: Երկար, մանգաղի պես կեռ մատները դողացին, և հին իբր թե պարտիզանն ասաց.

– Դու մեղավոր չես: Թի՛վը թիվ չի:

– Օրինակ, ինչպե՞ս,– նորից ժպտաց դատավորը,– թիվն ինչպե՞ս չի թիվ:

– Ասում են, էլի, ժամանա՛կը ժամանակ չի:

– Ախար բացատրիր, է, հենց այնպես, օդում ով ասես կմեղադրի:

– Ես էլ էդ են ասում, էլի, թի՛վը թիվ չի:

Սարգսի վրա նույնիսկ անտառամեջցիները հոհոացին, նույնիսկ Ավագը ծիծաղեց: Տնաշենի մարդուն այնքան էին հին պարտիզան ասել, որ հիմա ինքն էլ էր հավատում, թե պարտիզան է եղել ու լավ ժամանակներում կրակել է տասնոցով: Վա՛յ Սարգիս, Սարգիս, ձեռը տարավ այնտեղ, ուր, իբր թե, ծեծել էր պատյանով տասնոցը... Նրա փեշից Աբգարը քաշեց. «Նստիր, Սարգիս,

նասիր»:

Բանտարկություն, ասենք թե, չեղավ: Ասենք թե՛ Ռ-կազը ցուցմունքը փոխեց, և ցուցմունքը փոխելու համար դատարանին տուգանք վճարեց Անտատամեջի նախագահը: Ծիծաղով-բանով, ասենք թե, վերադարձան տուն, գնացին սարեր: Ավագը մի օրում, հնարավոր է, քաղաքավարացել էր ու ձայն էր տալիս Իշխանի ետևից.

– Մեղադրյալ Անտոնյա՛ն... Կանգնիր, բան ասեմ, քա՛ղաքացի մեղադրյալ:

Բանն այդ չէ. այդ բանտարկությունից կամ չբանտարկությունից հետո Պավլեն էր դեպի վատը փոխվում: Կարծես թաքուն հիվանդություն ուներ, բայց ինքն ասում էր, որ առողջ է: Ինքն առաջվա ուժին էր, կարողանում էր աղի պարկը մի ձեռով գետնից կտրել, բայց աղ չէր շալակում: Դրա համար աշխօր չեք տալիս,– ասում էր: Եվ դարձել էր փիլիսոփայի պես մռայլ: Հեռախոսի Սաքոն արդեն իրար էր անցնում:– Տղեն գժվում է, բռնեցեք:– Եվ Սաքոն պատմում էր, որ Պավլեն մի Աղասի հորեղբայր է ունեցել, Աղասին, չգիտեմ որ պատերազմով, բանակից գալիս է լինում շատ ոսկով: Մեր այս մոտիկ կայարաններից մեկում նրա ոսկին թոցնում են: Աղասին եկավ գյուղ, մի երկու ամիս գլուխը կախ ման էր գալիս, հետո սկսեց խոտ հավաքել-վառել ու վրայով թռչել: Հետո՝ շապիկ-ոտաշորով էր ման գալիս:

Ով՛ ով, բայց Պավլեն Աղասի չէր: Մի օր հաշիվները փակեց ոչխարի հետ, ընտանիքն առավ, գնաց քաղաք:

Բայց նա ի՛նչ քաղաքի բան էր, իշի գլուխ էշը: Հյուրեր են լինում քաղաքի իր ընկերներից՝ ավելուկով ճաշը բրդում է, գդալը քաշած ուտում գլուխկախ: Եվ ամանը դեմ է անում կնոջը:

– Թե կա՛ մին էլ աժա:

Վրան էլ կեղևը հետը կարտոլ է ուտում ու սառը ջուր խմում: Ու կարտոլի պարկի կողքին՝ դաշնամուր: Անտատամեջից ամեն եկողի տանում ցույց է տալիս.

«Ըրեխանցն ա, թնկթնկացին ուզեցին՝ առա: Մի քիչ թանկ ա, բայց դե ըրեխանցն

ա: Ինչի՞ ուրիշինն ունենա, իմոնք չունենան»։ Պավլեն կափարիչը բարձրացնել իսկ չգիտի: Առել է, տունը լցրել է, զարդարել է պահապանով, սառնարանով ու դաշնամուրով: Դոռո՞նե մի դոռո՞... դոռո՞նե մի... ո՞նե՛, ո՞նե՛, ո՞նե՛... Ասում են նրա աղջիկը ցուցաբերել է երաժշտական խողովություն: Այդ տեսակետից՝ քաղաքում լավ է: Իսկ գյուղն իր հազարամյա կյանքում և ոչ մեկի մեջ է խողովություն հայտնաբերել. իսկ նրանք հավանական է շատ են եղել, բայց մեռել են չբացահայտված խողովյա՞մբ՝ մահակն ու փոցխը ձեռքներին, կամ, ամենաշատը, նվազել են շվիով հանրահայտ բաներ կամ փոխել որևէ երգի մի քառատողը: Այնպես որ՝ մենք կարող ենք ասել Պավլեի աղջկան.– Ճանապարհո՞ք բարի՛, Մարգո, դեպի մեծ բեմեր:

Լավը միայն այդ չէ. ոչխարների դեպքից հետո, ասում են, Անտառամեջ ոչ մի գողություն չի հայտնաբերվել: Լինելը՝ գուցե եղել է, բայց չի հայտնաբերվել, այնպես որ՝ չի եղել:

Վատն էլ կա. այնտեղ, հեռու Անտառամեջ, մեղրը մի քամելով վերջանում է: Երկրորդ քամը չեն քամում. մնացածը, ինչպես ցուցվում է, թողնում են մեղվին ձմեռվա ուտելիք, որ պահանջվածից էլ շատ է, բայց փեթակները մեկ-մեկ հանգչում են: Բացում են՝ մեղր կա, սովից չի հանգել: Չափում են՝ ջերմաչափն ասում է տեղը ցուրտ չի եղել, փեթակն անցքեր չունի, փեթակը լորու՝ ամենատաք փայտից է, ուրեմն ցրտից չի հանգել: Հիվանդությունը՝ հիվանդություն չկա: Բայց հանգել է: Մեղվանոցին հիմա որ նայես՝ լացդ կգա: Մի ժամանակ հինգ հարյուր երեսուն ընտանիք է եղել՝ թվակալված, շախմատաձև շարված: Հիմա էլ է շախմատաձև, բայց թվերը ցատկոտելով են գնում՝ 9, 10, 21, 35, 70, 108, 109, 210, 211, 287, 530:

Վատը միայն այդ չէ. կինը Չավենի վիզն անընդհատ ծռում է դեպի քաղաք. «Պավլեն որ էնտեղ ապրում է, մենք չե՞նք ապրի, շարժվիր, ես մի գործարանում հավաքարա՛ր կաշխատեն»։ Իշխո՛ն, Իշխոն... Իշխոն էլ է աչքը զցել քաղաքին: Իհա՛րկե, Իշխա՛ն, քաղաքն առանց քեզ դժվար է ապրում, քնում է, արթնանում՝ Իշխանն ինչո՞ւ չեկավ: Գնա՛, Իշխան, քաղաքի հրապարակում կանգնիր ու շվշվացրո՛ւ: Գիշերներն արթնացիր ու պատուհանից հովվականչ սուլելով ուղեկցիր սպանդանոց քշվող հոտը: 1962